

Tachtig jaar na de bevrijding van Auschwitz

Ooggetuigen van de hel

Het Sovjetleger bevrijdde tachtig jaar geleden het Poolse concentratiekamp Auschwitz. Tijdens de herdenking op NPO 1 wordt daar zondag bij stilgestaan. Ooggetuigen van de bevrijding zijn er nauwelijks meer. Hun opgetekende herinneringen blijven onvoorstelbaar gruwelijk.

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: ANP

De soldaten van het Rode Leger wisten niet wat ze zagen toen ze op zaterdag 27 januari 1945 de concentratiekampen bij Auschwitz naderden. Ivan Martynushkin, destijds 21, vertelde in 2015 dat ze van het bestaan ervan nooit hadden gehoord. "Er heerste een doodse stilte en er hing een brandlucht", zei hij tegen *The Times of Israel*. "Nadat we de omgeving hadden verkend, doemden achter het prikkeldraad honderden mensen op. Het was moeilijk naar hen te kijken. Hun gezichten, vooral hun ogen, verzaadden hun beproevingen."

Gevangene Eva Schloss herinnerde zich haar verbazing bij het zien van de eerste soldaat. "Bij de poort zagen we dit enorme wezen met ijspegels en in bont gewikkeld. Het was verschrikkelijk koud. Eerst dachten we dat het een beer was, maar na beter kijken, beseften we dat het een mens was." Ze nam hem mee naar haar barak. "Bij deze grote man, die vreselijke dingen gezien moet hebben, stroomden de tranen over zijn wangen." De bevrijding van Auschwitz bracht niet alleen een einde aan de gruwelijkheden die daar hadden plaatsgevonden, maar confronteerde de wereld ook met de ongekende schaal van de genocide die door de nazi's was gepleegd.

Na de Duitse bezetting van Polen in de herfst van 1939 werd in mei 1940 bij het stadje Oswiecim (Auschwitz in het Duits) begonnen met de bouw van een kamp voor politieke- en krijgsgevangenen. Vanwege het toenemende aantal gedetineerden ontstond in het gebied een kampcomplex met drie hoofdkampen: Auschwitz I, Auschwitz-Birkenau (ook Auschwitz II genoemd) en Auschwitz-Monowitz (Auschwitz III). Daarnaast waren er 39 satellietwerkkampen. In Auschwitz werden Joden en tienduizenden anderen, waaronder Roma, gehandicapten, politieke tegenstanders en homoseksuelen, systematisch vermoord. In totaal stierven hier ongeveer

1,1 miljoen mensen, waaronder 57.000 joodse Nederlanders. De meesten in de gaskamers van Birkenau.

Etensblikken

Sovjet-tanksoldaat David Dushman, in 2021 als laatste Auschwitz-bevrijder op 98-jarige leeftijd overleden, herinnerde zich dat hij en zijn kameraden zich niet meteen de volle omvang realiseerden van wat er hier was gebeurd. "Overal lagen skeletten", zei hij in 2015 tegen de *Suddeutsche Zeitung*. "Gevangenen strompelden de barakken uit, ze zaten en lagen tussen de doden. Verschrikkelijk. We gooiden al onze etensblikken naar ze toe en reden meteen verder om op fascistten te jagen."

Cameraman Alexander Vorontsov uit Moskou legde voor de militaire filmploeg de bevrijding vast. Hij filmde ook in de barakken. "In stapelbedden lagen mensen als huidkleurige skeletten met holle ogen. Ze leden honger, waren uitgeput en ziek. Toen we hen uitlegden wie we waren, huilden de vrouwen. En, dit valt niet te verbergen, de mannen huilden ook."

Vanwege de niet te stoppen opmars van het Rode Leger waren de Duitsers in oktober 1944 al begonnen met het vernietigen van bewijsmateriaal in Auschwitz. Administratie werd verbrand, gaskamers en crematoria opgeblazen. In de weken voor de bevrijding werden bijna 60.000 gevangenen die nog in staat waren te lopen geëvacueerd. "Deze dodenmars was erger dan het kamp", zou een overlevende later zeggen. Gekleed in lompen strompelden ze in de bittere kou dagen westwaarts. Wie probeerde te vluchten werd door de SS neergeschoten, wie niet verder kon evenzo. Een deel van hen werd in een stad 60 kilometer verderop ingeladen in een trein met open goederenwagens die hen naar andere kampen in het Derde Rijk bracht. Veel overlevenden van de dodenmars stierven uiteindelijk in andere kampen, zoals Ravensbrück of Buchenwald.

Ongeveer 7500 mensen waren nog in Auschwitz aanwezig toen de Sovjets kwamen. Het waren voornamelijk ernstig zieken en zo'n honderd kinderen, ex-proefkonijnen van medische experimenten van onder meer de beruchte Josef Mengele. Cameraman Alexander Vorontsov viel tijdens zijn tocht door het kamp van de ene ontzetting in de andere. Want de Duitsers hadden niet alle bewijzen van de massamoord kunnen vernietigen. Hij filmde piramides met schoenen en brillen. In magazijnen lagen 370.000 herenpakken, 837.000 stuks dameslingerie en een berg van 7,7 ton menselijk haar.

Leven gered

Onder de bevrijde gevangenen in Auschwitz waren 126 Nederlanders, zoals de Amsterdamse Frieda Brommet (1925-2019) en haar moeder. "Toen de Russische tanks het kamp binnenreden, balanceerde ik op het randje van leven en dood", vertelde ze. "Ik was 19 jaar en woog nog maar 35 kilo." Een arts in het mannenkamp redde haar leven met de juiste glucose- en insuline-injecties. Via Tsjecho-Slowakije werden ze enkele weken later naar Brussel gevlogen, waarna ze per trein terugkeerden naar Nederland. Daar hoorden ze dat haar vader vermoedelijk tijdens een dodenmars uit Auschwitz was gestorven. "Mijn moeder en ik bleven nog lang hopen op zijn terugkeer." In haar latere werk als radiojournaliste, maar ook op scholen en in interviews, sprak Frieda Brommet vaak over haar oorlogservaringen. "Met mijn verhaal wilde ik mensen inspireren om het goede te doen en er een betere wereld van te maken."

> 80 JAAR BEVRIJDING: NATIONALE HOLOCAUSTHERDENKING | ZONDAG | NOS | NPO 1 | 11.00

BRONNEN: USC SHOAH FOUNDATION, MEMORIAL AND MUSEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU, SUDDEUTSCHE ZEITUNG, THE TIMES OF ISRAEL, VERHALEN O.D. OORLOG

